

HİNDİSTAN FATİHİ
GAZNELİ MAHMUD

-IV-

OTAĞ



PROF. DR.
AHMET ŞİMŞİRGİL



SEYFÜDDEVLE GAZNELİ MAHMUD

ALPTEGİN: KÖLELİKTEN GAZNE TAHTINA

Gulam (köle/bende) Sistemi Türk beylerine devlet kurma imkânını sunan en önemli bir müessesedir. İslam medeniyetine has bir müessese olarak ortaya çıkan Gulam sistemi, Emevîler ve Abbâsîler döneminde kurulmuş ve gelişmiştir. Bu müessese sonrasında Afrika'dan Asya'ya, Endülüs'ten Hindistan'a kadar uzanan sahada kurulan bütün İslâm devletlerinde idarî ve askerî yapının temel ve vazgeçilmez bir unsuru haline gelmiştir.

Sisteme göre gulam tedariki genellikle harp esirleri arasından seçme, satın alma ve hediye gibi klasik yöntemlerle yapılırdı.

Esir veya köle olarak hizmete alınan gulâmlar, dinî ve askerî eğitimden geçirilirdi. Dinî eğitim ulemâ ve din adamları tarafından, ata binme, ok, kılıç, mızrak kullanılması ve harp sanatına dair strateji, taktik ve sair hususları içeren askerî eğitim ise yüksek rütbeli askerî ricâl tarafından verilirdi. Bütün bunların yanında hükümdara ve diğer devlet ricâline hizmet adabı ve muhtelif merasimlerde uyulacak kaideler ile dil öğretimi de gulâm eğitimi esnasında dikkatle üzerinde durulan hususlardı.¹

Gulâmlar, efendileri sayesinde sadece hayatlarını değil, istikballerini de garantiye almış olurlardı. Bir yandan refah içinde yaşamak diğer yandan ise devletin idarî veya askerî teşkilâtında önemli mevkilere gelebilmek şansına kavuşurlardı. Konumlarının muhafazası, parçası oldukları sistemin ve efendilerinin varlığına ve muhafazasına bağlıdır. İşte bunun için gulâmlar, efendilerine karşı kendi kavminden veya yerli tebaadan daha fazla sadakat gösterirler.

1 David Ayalon, "Memlûk Devletinde Kölelik Sistemi", (Terc. Samira Kortantamer), *Tarih İncelemeleri Dergisi*, c.IV (1988), s. 221-247.

“Nice bir zahmetle yetiştirilmiş, büyütülmüş köle artık hane halkından sayılarak gözetip kollanmalıdır. Nitekim âlimler bu hususta şöyle demişlerdir;

“Liyakatlı ve tecrübeli bir köle bin evlattan evladır.”

Tek itaatkâr köle bin evlattan evla ve makbul

Evlât, baba ölsün isterken bin yaşasın der kul

“İtaatkâr bir köle (bende) üç yüz evlattan iyidir. Zira çocuklar babanın ölmesini, köle ise uzun yaşamasını ister” darb-ı meseli, bu durumu çok manidar bir şekilde özetlemektedir.²

Nizamülmülk, *Siyasetname*'nin bir bölümünü Sâmânî ordusundaki gulâmların eğitime ayırmıştır.³

Kitapta anlatıldığına göre gulâmların eğitilmesi yedi yıl sürer, bir gulâm olgunluk çağına ulaşmadıkça hiçbir önemli işe tayin edilmez, kendisine emîrlik ve valilik verilmezdi; nitekim Alptegin otuz beş yaşında iken Horasan sipehsâlârlığına yükselmişti. Bu husus göz önünde tutulduğunda gulâmların saray veya okullarda yetiştirilmiş olduğu anlaşılır. Ancak yine Nizamülmülk'e göre Sebüktegin satın alındıktan üç gün sonra Alptegin tarafından terfi ettirilmişti. Bu durumdan, kitabın anlattığı gulâm yetiştirme sisteminin uygulamadan çok ideale yönelik olduğu sonucu çıkarılabilir.⁴

2 Erkan Göksu, “Alptegin: Köle Pazarından Gazne Tahtına”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi (TDAD)*, Sayı: 191 (Mart-Nisan 2011), s.102; Nizamü'l-mülk, *Siyasetname*, çev. Mehmet Taha Ayar, İstanbul 2009, s. 167; Speros Vryonis, “Selçuklu Gulâmları ve Osmanlı Devşirmeleri”, (Çev. Tuncay Birkan), *Cogito*, 29, (2001), s. 93-114.

3 *Siyasetname*, s. 151-153.

4 Erdoğan Merçil, “Gulâm”, *DİA*, c.14, s.180-184; Nizâmü'l-mülk, Sâmânî devri uygulamasını örnek vererek yedi yıllık temel eğitimin ardından muhtelif işlerde tecrübe edilen bir gulâmın 35-40 yaşlarına varmadan emîrlik makamına gelebileceğini söylemekte ve bununla ilgili hikâyeler nakletmektedir. Bununla beraber liyakat ve sadakatiyle temayüz etmiş bazı gulâmların, daha erken yaşlarda göreve getirebileceklerine dair de bir örnek vermiştir. *Siyasetname*, s. 152-153.

Tarihte büyük rol oynamış Gazneliler devletinin kurucusu Alptegin de genç iken Sâ mânî Devleti içerisinde böyle bir hayata adım atmış bulunuyordu.

Alptegin'in Sâ mânî devletine nasıl geldiği bilinmemektedir. Şu kadar bilinir ki Sâ mânî emiri Ahmet b. İsmail'e (907-914) satılmış ve Sâ mânîlerin muhafız ordusuna alınmıştır.⁵

Ancak Alptegin'in kısa bir süre sonra hayatı büyük tehdit altında kalacaktı. Zira efendisi Ahmed b. İsmail, 12 Ocak 914'de kendi gulâmlarından oluşan bir topluluk tarafından öldürülmüştü.

Gulâmların bu cüreti affedilecek bir hareket değildi. Derhal büyük bir tahkikat ve takibat başladı. Ahmed b. İsmail'in yerine tahta çıkan Nasr b. Ahmed (914-943) hâdisiyle bizzat ilgileniyordu. Nitekim olaya karıştığı tespit edilen veya şüphelenilen gulâmlar derhal idam edildiler. Canlarını kurtarmak isteyen pek çok gulâm da Türkistan'a kaçtılar.⁶

SÂMÂNÎ SARAYINDA

Alptegin bu hadiselerin yaşandığı dönemde Sâ mânîlerin payitahtı olan Buhara'da bulunuyordu. Ancak henüz namdâr ve meşhur değildi. Muhtemelen eğitimi devam eden bir "gulâmçe" veya "kara gulâm" idi. O, Nasr b. Ahmed döneminde gerek klasik gulâm eğitimi esnasında, gerekse tayin edildiği vazifelerde gösterdiği başarı ile göz doldurdu. Böylece o, sarayda çok sağlam bir eğitim almış, hem askerî hem de idarî kabiliyetlerini geliştirmiştir.⁷

Nasr b. Ahmed'in ölümünden (943) sonra Sâ mânî tahtına oturan Nuh b. Nasr (943-954) döneminde önce emîrlük, daha sonra da Hâcibü'l-hüccâblık makamına kadar yükseldi.

5 Erdoğan Merçil, *Gazneliler Devleti Tarihi*, Ankara 1989, s. 1.

6 Göksu, "Alptegin: Köle Pazarından Gazne Tahtına", s. 101; Ahmet Güner, "Nasr b. Ahmed", *DİA*, c.32, s.412-413.

7 Erdoğan Merçil, "Alp Tegin", *DİA*, c.2, s.525-526.

Nasr b. Ahmed dönemi, Sâmânîlerin ikbal çağı olarak kabul edilir. Nuh b. Nasr'ın saltanat dönemi ise genellikle iç meselelerle ve nüfûz sâhibi kumandanların isyanlarıyla geçti. Nuh b. Nasr, Ağustos-Eylül 954'de vefat etti.⁸

Nuh b. Nasr'ın ölümünden sonra on yaşında iken tahta oturan oğlu Abdülmelik b. Nuh (954-961) döneminde Sâmânî emir ve kumandanlarının devlet yönetimindeki nüfuzu daha da arttı. Bu hal devletin de gittikçe güçten düşmesine yol açıyordu.

Sâmânî sarayı büyük ölçüde Vezir Ebû Mansur Muhammed b. Uzeyr ve Horasan Sipehsâlârı Ebû Said Bekr b. Malik el-Ferganî'nin nüfuzu altında olmakla beraber, gulâm sisteminden yetişen Türk kökenli kumandanlar da her geçen gün güçlenmekteydi.

Çeşitli hâdiseler sonrasında devletin askerî ve idarî teşkilatında yer alan İranlı devlet adamları tamamen tasfiye edilmiş, Sâmânîler Devleti Türk kökenli emirlerin nüfûzuna girmiş bulunuyordu. Artık Alptegin Türk kökenli emirlerin başını çekiyordu. İranlı devlet adamlarının tahakkümünden bunalmış bulunan Abdülmelik'in üzerinde etkisini artırmıştı. Sâmânî sarayını tamamen onun kontrolü altına girmiş bulunuyordu.

Ancak Alptegin'in gittikçe yükselen nüfuzu çok geçmeden Abdülmelik'in endişelerini artıracaktı. Devlet işlerini tamamen eline almak isteyen Abdülmelik Alptegin'i Horasan sipehsalarlığına tayin ederek merkezden uzaklaştırdı.

Bu hâdisenin üzerinden fazla geçmeden Abdülmelik bir çevgân oyunu sırasında atından düşerek vefat etti (23 Kasım 961).⁹

Sâmânî sarayı yeniden taht kavgaları içerisine düştü. Abdülmelik'in kardeşi Ebû Salih Mansur ile oğlu Nasr arasında kıyasıya bir mücadele başladı.

8 Ahmet Güner, "Nuh I", *DİA*, c.33, s.227-228.

9 Hamdullah Müstevfi-yi Kazvini, *Târih-i Güzide*, çev. Mürsel Öztürk, Ankara 2018, s. 307; İbnü'l-Esîr, *El-Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi*, c.8, çev. Abdülkerim Özaydın, İstanbul 1987, s. 462. Abdülkerim Özaydın, "Abdülmelik b. Nuh b. Nasr", *DİA*, c.1, s.271-272.

Esasen Abdülmelik dönemi devlet siyasetinin bu ümerâ ve erkân-ı devlet arasındaki çatışmalarla şekillendiği bir dönem idi.

Emir Abdülmelik'in beklenmedik ölümü, Sâmânî tahtına kimin oturacağı konusunda tartışmaya sebep oldu. Vaktiyle Nuh b. Nasr, oğullarının yaş sırasına göre sıra ile tahta geçmelerini vasiyet etmişti. Bu hususta devlet ileri gelenlerinden de biat almıştı. Bu itibarla Abdülmelik'ten sonra ikinci oğlu Mansur'un tahta geçmesi gerekiyordu. Ancak devlet adamları menfaatlerine göre bölünmüşlerdi. Bir kısmı Mansur'u desteklerken diğer bir kısmı da Abdülmelik'in oğlu Nasr'ı desteklemeye başladılar.

Bu karışıklık üzerine Vezir el-Bel'amî, Nişabur'da bulunan Alptegin'e bir mektup göndererek Abdülmelik'in yerine kimin tahta oturtulması gerektiğini sordu. Alptegin ise, "Oğul tahta biraderden daha öncedir" diyerek Abdülmelik'in oğlu Nasr'ın hükümdarlık için daha münasip olduğunu bildirdi.

Bu cevap üzerine vezir el-Bel'amî Nasr b. Abdülmelik'i tahta oturttu. Ancak Türk emirlerinden Fâik el-Hâssa'nın başını çektiği devlet erkânı anlaşarak, Nasr'ı tahttan indirdiler ve Ebû Sâlih Mansur b. Nuh'a biat ettiler (Kasım 961). Nasr sadece bir gün tahta kalabilmişti. Artık Sâmânî sarayı Faik el-Hassa ve ona bağlı emirlerin nüfûzu altındaydı. Durumun kendisinin aleyhinde geliştiğini gören el-Bel'amî de değişikliği kabul etmek zorunda kaldı.¹⁰

DEVLETE GİDEN YOL

Ebû Salih Mansur b. Nuh'un iktidarını kabul etmeyen sadece Alptegin kalmıştı. Bu durumda, Ebû Salih Mansur'un Alptegin'e karşı bir harekâta girişeceği aşikârdı. Zira başta Faik el-Hassa olmak üzere Buharâda bulunan muhalifleri Ebû Salih Mansur'a sürekli Alptegin aleyhinde telkinlerde bulunuyorlar ve şöyle diyorlardı:

10 Göksu, "Alptegin: Köle Pazarından Gazne Tahtına", s. 107.

“Alptigin’i ortadan kaldırmadıkça özgür bir hükümdar olamayacak, hükmünü süremeyeceksin. Elli yıl var ki Horâsân Alptigin’in hâkimiyetindedir. Servetler biriktirmekte, mallar yığılmaktadır. Askerleri onun ağzından çıkacak bir söze kulak kesilmişler. Onu derdest edersen hâzinelerin ağzına kadar dolar ve senin de böylece için rahat eder. Münasip olan şudur; onu tahta geçtik geçeli dergâhımıza varıp biatini tazelemediği bahanesiyle buraya davet eder şöyle deriz: ‘Biz seni can ü gönülden arzu etmekte; seni bir baba gibi görmekteyiz. Saltanat ve mülkümüz seninle abaddır! Bunca dedikodu huzurumuza varmadığından kaynaklanmaktadır. Sana olan itimadımız güçlensin, nifakçıların sözleri kursaklarında kalsın diye tez elden huzurumuza varıp dergâhımızda gördüğün kusurları ıslah edesin.’ Nihayet buraya geldiğinde onu yalnız görüşmeye davet edip boynunu vurmalarını emredersin.”¹¹

Böylece yönlendirilen Emir Mansur, Alptegin’i ortadan kaldırmaya karar verdi. Öncelikle Alptegin’i Horasan sipehsaları görevinden azlettiğini bildirdi. Ardından bu göreve tayin ettiği Muhammed bin Abdurrezzak’ı büyük bir ordu ile Alptegin’i cezalandırmak üzere görevlendirdi.

Alptegin tamamen yalnız kalmıştı. Bu durumda Buhara’ya yürümek üzere Nişâbûr’dan ayrıldı (Ocak 962). Bunun üzerine Muhammed b. Abdurrezzak da harekete geçip Alptegin’i takibe başladı. Alptegin, Ceyhun kıyılarına ulaştığı sırada ordusunda karışıklık baş gösterdi. Zira Ebû Sâlih Mansur, Alptegin’in ordusunda bulunan kumandanlara Alptegin aleyhinde mektuplar göndermiş ve kendisini asi olarak ilan etmişti.

Bu durum Alptegin’i daha da sıkıntıya soktu. Ordusuyla Buhara önlerine ulaşsa bile, askerleri son anda karşı tarafa geçebilirlerdi. Şartları ve gelişmeleri bir kez daha değerlendiren Alptegin, yeni faaliyet alanı olarak Gazne’yi seçti.

11 *Siyasetname*, s. 156.

Nihai kararını ordusunda bulunan kumandanlara açarak şöyle dedi:

“Eğer bundan sonra yiyeceğim bir ekmek varsa, geri kalan ömrümü hoş geçireyim, ahir ömrümde kılıcımı Müslümanlara karşı değil, kâfirlere karşı çekeyim ki, ahiret sevabını bulayım. Şimdi, ey ordu emirleri biliniz ki, Horâsân, Irak ve Mâverâü'n-nehr padişahlığı, Emir Mansûr'undur. Sizin hepiniz Emir Mansûr'un ordususunuz. Ben sizi kendisi için tutuyordum. Kalkınız, onun dergâhına gidiniz, onu görünüz, (tayin) fermanlarınızı (menşûr) yenileyiniz ve tekrar hizmetinizin başında olunuz. Zira ben Hindistan'a gidip, gaza ve cihat ile meşgul olacağım. Eğer öldürülürsem şehit olurum. Eğer İslâm'ı yüceltmeye muvaffak olursam, cenneti, aziz ve celil olan Allah'ın hoşnutluğunu dilerim”

Alptegin böylece emirlerini ve birliklerini geri dönüp Sâ mânîlerin hizmetine girmek ya da kendisiyle birlikte hareket etmek konusunda serbest bırakmış oluyordu.¹²

Bu sözler üzerine Şeref Muhammed el-Erzanî liderliğindeki bir grup Buhara'ya dönmek üzere Alptegin'in yanından ayrıldı. Alptegin yanında kalmayı kabul eden üç bin kişi ile birlikte Gazne'ye geçmek üzere Belh'e geldi. Burada etrafa haber göndererek gaza etmek isteyen kimselerin kendisine katılmasını istedi.

Ancak Emir Ebû Salih Mansur'un yanında olanlar bu gelişmeden rahatsızlık duymuşlardı. Bunlar Emir'e “Alptegin, ne tilkidir o! Onu tepelemedikçe size bu dünyada rahat yok! Onu kısıvrak yakalaması için ardından sağlam bir ordu yollamalı.” diyerek aklını çelmeleri sonucu Buhâradan Belh tarafına bir emir komutasında 16.000 kişilik tam teçhizatlı, hepsi atlı bir ordu yolladılar.¹³

Sâ mânî ordusu süratle harekete geçerek Buhara'dan Belh'e yöneldi. Ordu Tirmiz'e varıp Ceyhundan geçmeye kalktığı sıra-

12 *Siyasetname*, s. 158; *Târih-i Güzide*, s. 307.

13 *Siyasetname*, s. 159-160.

da, Alptegin de birlikleri ile Belh'den çıkıp Hulm'a¹⁴ doğru hareket etti. Belh ile Hulm arasında dört fersah uzunluğunda Hulm Geçidi denilen dar bir dere vardı. Alptegin özel birliklerinden iki yüz yigît atlıyı bu boğazın başını artçı olarak tutmaya memur etti. Alptegin'in yanında ise her birisi iyi savaşçı iki bin iki yüz kadar özel birliği bulunuyordu. Ayrıca sekiz yüz atlı da gelerek gaza hareketi için kendisine katılmıştı.

Horasan emirinin ordusu Hulm geçidine geldiğinde buranın Alptegin'in birlikleri tarafından tutulmuş olduğunu gördü (Nisan 962). Bu dar alanda büyük kayıp vereceklerini düşünerek saldırmaya cesaret edemediler. İki ay kadar bu şekilde beklediler.¹⁵

Hulm geçidi savaşı

Alptegin'in birlikleri nöbetleşe geçidi tutuyorlardı. İki ayın sonunda öncülük nöbet sırası namılı komutanlarından Sebüktegin'e gelmişti. O, boğazın başına geldiği zaman, bütün ovayı asker kaplamış; öncü kıtaları çıkarılmış gördü. Kendi kendine, *"Efendimiz Alptegin bütün Horâsân'ı, Irak'ı ve Mâverâünnehr'i, tüm serveti ve nimeti ile birlikte Horasan emirine bırakmış, gazaya yönelmiştir. Buna rağmen bu birlikler onun canına kastetmek için gelmişlerdir. Allah'tan utanmıyorlar, kıymetini bilmiyorlar"* dedi. Kendisi ile birlikte olan gulâmlara döndü ve:

"Bu bize düşen bir iştir. Aziz ve celil olan Allah, mazlumları destekler. Bunlar bize zulmediyorlar. Bugün bunlara el koyalım; efendimiz beğense de, beğenmese de; bakalım, ne zuhur edecek?" dedi.

Ardından yanındaki üç yüz askeri ile birlikte Horasan emirinin öncü birlikleri üzerine ani bir baskın yaptı. Onları süratle bozdu ve kaçanları ordugâhlarına ulaşınca kadar kovaladı. Birlikler silahlanınca kadar neredeyse binden fazla insanı yere serdi. Silahlandıkları zaman, Sebüktegin hızla geri döndü ve boğazın başına geldi.

14 Bugünkü Belh ile Kunduz arasında, Afganistan'ın kuzeyinde, Mezar-i Şerif'in 60 km doğusunda bir şehir.

15 Göksu, "Alptegin: Köle Pazarından Gazne Tahtına", s. 111.

Sebüktegin'in böyle bir iş yaptığını, onlardan birçok insanı öldürdüğünü Alptegin'e haber verdiler. Alptegin, Sebüktegin'i yanına çağırdı ve niçin böyle tehlikeli bir iş yaptın dedi. Sebüktegin:

“Ey efendimiz, bizim sabrımız tükendi. Bu işle sabır değil, ancak keskin kılıç başa çıkar. Canımız içimizde bulunduğu müddetçe, efendimizin hayatı için kılıç çalarız. Bakalım, ne olur?” dedi. Alptegin'de kuşatmanın uzamasından rahatsızdı. Bunun üzerine yeni bir plan yaparak Sebüktegin'e şöyle dedi:

“Sen ki Sebüktegin'sin, bin yiğit gulâm ile sol koldaki filan dereye git. Ben de bin atlı ve ağırlıklar ile boğazdan dışarı çıkıp ovada durayım. Onlar ertesi güne kadar hiç kimseyi boğazın ucunda görmeyince, Alptegin kaçtı derler. Birden bire atlanıp bizim arkamızdan gelirler ve dar dereye girerler. Bizi görmedikleri zaman, sizler soldan ve sağdan meydana çıkınız. Kılıç çalınız, vurunuz ve yakalayınız ki, henüz boğaza gelmemiş olan cemaat de dönüp kaçsınlar. Biz bu ötekilerle kaçış yolu arayınca kadar savaşıyoruz. Gitsinler diye yollarını açarız. Biz de ordugâhlarına üşüşürüz ve hep ganimet elde ederiz”

Ertesi sabah hava ağarmadan planlandığı üzere hareket ettiler. Boğazdan dışarı çıktılar. Horasan ordusu ise sabah her defa ki gibi silahlandı ve savaş düzenine girmiş olarak boğazın başına yaklaştı. Fakat bu defa hiç kimseyi göremedi. Boğazda bir fersah ilerledi. Alptegin'in ordugâhına ait bir nişana rastlamadılar. Sonunda Alptegin'in gitmiş olduğu kanaatine vardılar. İleri gelenleri *“Şimdi onların peşlerinden gidelim. Ovada onları yakalayıp öldürelim ve Alptegin'i yakalayalım”* dediler.

Böylece orduyu süratle ileri sürdüler. Seçkin askerleri öne koydular. Onlar boğazdan dışarı çıkınca, Alptegin'in bin atlı ve biraz yaya ile ovada durduğunu gördüler. Ordunun yarısı boğazdan çıkar çıkmaz, Sebüktegin de yanındaki bin atlı ile pusudan çıkarak ordunun arkasına üşüştü. Kılıç vurup öldürüyorlardı. Alptegin de süratle geri dönerek çatışmalara katıldı. Böylece iki arada kalan Horasan birliklerine ağır kayıplar verdirdiler. Ordu emirinin da yaralanarak atından düşmesi üzerine Horasan ordusunda panik başgösterdi. Her

biri can kaygısına düşerek kaçmaya yöneldiler. Alptegin askerleri ile ordugâhlarına kadar onların peşine düştü. Horasan askerleri bütün ağırlıklarını bırakıp kaçtılar. Alptegin'in askerleri Sâmânî ordusu çadır ve eşyayı bırakarak kaçtı. At, silah, deve, altın, gümüş ve ipek yükü, gulâm, ne varsa Alptegin'in eline geçti. Öldürülenlerin sayısı ise yaralıları hariç 4750 kişi idi.¹⁶

VER ELİNİ GAZNE!

Alptegin beraberindeki küçük kuvvetiyle yoluna devam etti. Bâmiyân hâkimi Şîr-i Barik'i ve Kâbil'in Hinduşâhî hükümdarını itaat altına alarak Gazne'ye geldi. Gazne o sırada Levik hanedanından Ebû Bekr Levik'in hâkimiyeti altındaydı.

Şehir Alptegin'in ordusuna şiddetle direniyordu. Kuşatma dördüncü ayını bulmuştu. Şehirde yiyecek sıkıntısı başgöstermiş bulunuyordu. Dışarıdan köylüler şehre getirip mallarını satamıyordu. Ancak onlar Gaznelî ordusuna mallarını geçer fiyattan sattıkları için memnundular. Nizamülmülk'ün naklettiğine göre Alptegin, dellallar ile askerlerine köylülerden bir mal aldıklarında mutlaka parası ile almalarını ve onları memnun etmelerini aksine hareket edenlerin idam edileceğini duyurmuştu.

Bir gün Alptegin'in gözüne gulamlarından biri takıldı. Bir çuval saman ile bir tavuğu atının terkesine asmış gidiyordu. Kendisini yanına çağırdı ve bunları kimden kaçta aldığını sordu. O da bir köylüden para vermeden aldığını söyledi. Alptegin:

“Her gün yirmisi aylık otuz dinarı ekmek bedeli olarak elli dinar alıyorsun. Neden para ile almayıp bir köylünün malına tamah ediyorsun”, dedikten sonra gulamı asmalarını emretti.

Hemen orada yolun başında gulamı saman torbası ile astılar ve tavuğu da boynuna bağladılar. Alptegin ardından bir kez daha

16 Göksoy, “Alptegin: Köle Pazarından Gazne Tahtına”, s. 111; *Siyasetname*, s. 160-162; *Târih-i Güzide*, s. 307.

dellalara emrederek, halktan haksız olarak bir şey alan kimsenin cezası budur diyerek herkese ilan ettirdi.

Bu uygulama askerlere büyük bir gözdağı olurken Gazne hal-
kında ve çevrede Alptegin ve ordusuna karşı büyük bir muhabbetin
oluşmasına yol açmıştı. Gazne halkı bu adalet karşısında:

“İster Türk ister Tacik olsun. Bize adaleti ve insafı olan, canımız,
malımız, kadın ve çocuğumuz için kendisinden emin bulundu-
ğumuz bir padişah lazımdır”, diyerek Gazne kapılarını Alptegin'e
açtılar (12 Ocak 963).¹⁷ Böylece Gazne'de müstakil fakat küçük yeni
bir Müslüman-Türk devleti kurulmuş oluyordu.

Alptegin, dört ay süren muhâsaradan sonra Gazne'yi ele geçirdi
(12 Ocak 963). Böylece Gazne'de müstakil fakat küçük yeni bir
Müslüman-Türk devleti kurulmuş oluyordu.

Alptegin, Sâ mânî payitahtından uzaklaşıp Gazne gitmesine ve
bu suretle Sâ mânî tahtı ve idaresi üzerinde hiçbir emeli olmadığını
göstermiş olmasına rağmen, Ebû Sâlih Mansûr'un onu ortadan kal-
dırma isteği devam ediyordu. Bunun için aynı sene (963) içersinde
Ebû Cafer kumandasındaki 25-30 bin kişilik bir orduyu Gazne'de
bulunan Alptegin'in üzerine gönderdi. Ancak netice yine Alptegin
lehine oldu. Sâ mânî ordusunu bir kez daha mağlup eden Alptegin,
Gazne hâkimiyetini de iyice kuvvetlendirmiş oldu.

Ebû Sâlih Mansûr, nihayet bu mağlubiyetten sonra Alptegin'i
kuvvet yoluyla kendisine bağlayamayacağını anladı ve onunla
savaşmayı bıraktı. Bir menşur göndererek onu affettiğini ve ele
geçirdiği bölgelerin idaresini ona verdiğini belirtti. Böylece Ebû
Sâlih Mansûr'un Alptegin'i zımnen de olsa kendisine bağladığı
söylenbilirse de, gerçekte bu durum Alptegin'in kuvveti karşısında

17 Merçil, *Gazneliler Devleti Tarihi*, s. 4-5; Minhâc-ı Sirâc el-Cûzcânî, *Tabakât-ı Nâsirî* (Gazneliler, Selçuklular, Atabeglikler ve Hârezmşâhlar), çev. Erkan Göksu, Ankara 2015, s. 26; Nurullah Soyler, Şebânkâre'nin Mecmau'l- Ensâb Fi't-Tevârîh Adlı Eseri (Çeviri Ve Değerlendirmesi), Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 2018, s.23-24.

aczini ve daha da önemlisi Alptegin'in Gazne hâkimiyetini tescil anlamı taşıyordu.

Bu hâdiseden sonra Alptegin, Büst ve Kabulşâhlar'ın ülkesinin bir kısmını zabt etti. Ardından Hindistan gazasına başladı. Onun başarıları ve Hindistan gazası, Horasan ve Mâverâünnehr'den pekçok Müslüman'ın onun yanına gelmesine sebep oldu. Böylece emrindeki askerlerin sayısı süratle arttı.

Öyle ki Gazne'ye geldiğinde üç bin civarında olan ordusu, bir anda on bir bin atlı ve beş bin yayaya ulaştı.¹⁸

VEFATI VE ŞAHSİYETİ

Böylece onun köle pazarında başlayan hikâyesi, Gazne tahtında son bulmuştu. Ancak Alptegin'in müstakil hükümdarlığı fazla uzun sürmedi. Gazne tahtını ele geçirmesinin üzerinden bir yıl geçmeden 13 Eylül 963 tarihinde vefat etti.¹⁹

Alptegin, zeki ve dindar birisi idi. Komutanlık kabiliyetleri çok yüksekti. Müslümanların birbirleri ile çekişmesini istemezdi. Bu itibarla hep birlik beraberlik yönünde adımlar atmıştır.

Sâmânî sarayı üzerinde büyük nüfuzu olan Alptegin, son Sâmânî emirlerinin çok küçük yaşlarda tahta oturmuş olmaları ve diğer devlet ricâli ile yaşadığı nüfuz mücadelelerinin sonucu olarak merkezî otoriteyle karşı karşıya gelmiştir.²⁰ Bununla beraber onun efendilerine yani Sâmânîlere karşı doğrudan doğruya bir itaatsizliği veya ihaneti söz konusu olmamıştır.

Hatta o, Sâmânî emirleri ile ters düştüğü zamanlarda bile, devlet için doğru olduğunu düşündüğü tarzda hareket etmiştir.

Öyle ki Sâmânî hükümdarı ile karşı karşıya gelmemek için yanında bulunan emir ve askerlerini serbest bırakmış kendisi gaza niyetiyle Gazne tarafına yönelmiştir.

18 Göksu, "Alptegin: Köle Pazarından Gazne Tahtına", s. 113.

19 Merçil, *Gazneliler Devleti Tarihi*, s. 5.

20 Şebânkârei, s. 21-22.

Bu samimi düşüncesi kendisine bir devlet yolu açmıştır. Fetretmiş olduğu Gazne’de temellerini attığı devlet, hâkim olduğu coğrafyada günümüze kadar etkisi silinmeyen tesirler bırakacaktır. Alptegin’in, bu başarıyı sadece şahsi özelliklerine veya talihine değil, yetiştigi muhite ve müesseseye borçlu olduğu da unutulmamalıdır.

Gazne, bundan sonra hem yeni bir devlete ev sahipliği yapmak hem de Hindistan’a İslâm’ı yayma konusunda çok önemli roller üstlenecektir. Gazne, ilmi çalışmalarda da önemli bir merkez olacaktır. Gazne sarayında nice şairler ve tarihçiler yetişmiş ve sultanlar tarafından desteklenmiştir.²¹

GAZNE TAHTINDA KARIŞIKLIK!

Alptegin’in yerine oğlu Ebû İshak İbrahim geçti. Ebû İshak İbrahim kalın kaşlı ancak güler yüzlü birisiydi. İş bitirici ve dirayetli bir kimseydi. Devlet adamları onu heybeti, âlicenaplığı, zenginliği, kararlılığı ve iş bitirici vasıflarıyla tanırdu. Bulûğ çağına erdiği zamanlarda bile yüksek vasıfları kuşanmış durumdaydı. Halk arasında büyük himmeti ve keskin zekâsıyla bilinirdi. Ancak devlet idaresinde zayıftı.

Daha önce Gazne’de hâkim olan Levikler, bu taht değişikliğinden istifade etmek maksadıyla büyük bir kuvvetle Gazne üzerine yürüdüler. Levikler karşısında tutunamayan Emir İshak İbrahim, Sâ mânîlere sığınmak durumunda kaldı. Sâ mânîlerden aldığı yardımla tekrar ülkesine kavuştu (965). Emir İshak İbrahim böylece bir anlamda Sâ mânî Devleti’nin yüksek hâkimiyetini de kabul etmiş bulunuyordu. Ancak Ebû İshak İbrahim Gazne’ye dönmesinin üzerinden fazla geçmeden vefat etti (966).²² Oğlu olmadığı için hanedanı son buldu.

21 Enver Konukçu, “Gazne”, *DİA*, c.13, s. 479-480.

22 Merçil, *Gazneliler Devleti Tarihi*, s.6; *Tabakât-ı Nâsirî*, s.26; Muhammed bin Hâvendşâh bin Mahmûd Mîrhând, *Gazneliler - Ravzatu’s-Safâ (Mülûk-i Gazneviyye)*, Tercüme ve Notlar: Erkan Gökse, İstanbul 2019, s.29.